

ენანტიოსემიის ძირითადი პრობლემები თანამედროვე ფრანგულში

ციური ახვლედიანი

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
e-mail: tsiuriakhvlediani@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.52340/lac.2022.934>

სტატიაში განვიხილავთ ენანტიოსემიის პრობლემებს თანამედროვე ფრანგულ ენაში და წარმოვადგენთ მათ კლასიფიკაციას. განსაკუთრებულ ყურადღებას ვუთმობთ ამ ენობრივი ფენომენის ანალიზისადმი სხვადასხვაგვარ მიდგომასა და მათ ინტერპრე-ტაციებს. ენანტიოსემიური ფენომენის სრულყოფილი კლასიფიკაცია ჯერჯერობით არ მომხდარა, დამუშავებულია მხოლოდ ძირითადი სახესხვაობები, რაც დამახასიათებელია ფრანგული ენანტიოსემიისათვის; ესენია: 1. ენობრივი ოპოზიცია - სამეტყველო ენანტიოსემია, რომელიც ხშირად წარმოადგენს ენანტიოსემიის სხვა სახეობათა საფუძველს; 2. სტრუქტურისა და გამოვლენის ხარისხის მიხედვით, შეიძლება გამოიყოს სრული ენანტიოსემია, რომელიც გულისხმობს სიტყვის ერთი მნიშვნელობის მეორესთან აბსოლუტურ სტრუქტურულ შესაბამისობას და არასრული ენანტიოსემია, რომლის დროსაც საპირისპირო მნიშვნელობათაგან ერთ-ერთი მოდიფიცირდება ანალიტიკური ხერხით; 3. კონტექსტის შენარჩუნების აუცილებლობის მიხედვით, შეიძლება გამოიყოს აბსოლუტური ენანტიოსემია 4. ფუნქციის მიხედვით, მიზანშეწონილია გამოვყოთ ლოგიკური (ანუ ნომინატიური) ენანტიოსემია, რომელიც ეხება ნომინატიურ, სტილისტიკურად არამარკირებულ მნიშვნელობას 5. გრამატიკული კრიტერიუმების გათვალისწინებით, შეიძლება ვილაპარაკოთ სუბსტანტიურ ენანტიოსემიაზე, 6. ფრანგული ენის ხატოვანი ხასიათის გათვალისწინებით, მათთვის დამახასიათებელია ოპოზიცია ლექსიკური (ანუ ლექსემური)/ ფრაზეოლოგიური ენანტიოსემია 7. სინტაქსური ენანტიოსემია შეიძლება გამოვლინდეს სინტაქსურ დონეზე 8. ლექსიკურ/ გრამატიკულ ენანტიოსემიას; 9. სტილისტური ენანტიოსემია; 10. შესაძლებელია გამოიყოს სინქრონიული და დიაქრონიული ენანტიოსემია.

საკვანძო სიტყვები: ენანტიოსემია, პოლისემია, ანტონიმია, სიტყვის სემანტიკა.

სიტყვის სემანტიკის, ასევე სიტყვის სემანტიკური სტრუქტურის, სემანტიკური ურთიერთობებისა და პოლისემიის პრობლემები, ანტიკური დროიდან მოყოლებული, მუდამ იყო მკვლევართა ყურადღების ქვეშ და ამასთანავე, როგორც წესი, საქმე ეხებოდა ახალი მნიშვნელობის მიღებას მეტაფორის, მეტონიმისა და სინეკდოქეს გზით. ჩვენი კვლევის ობიექტია ენანტიოსემიის (ბერძნული «enantios» 'საპირისპირო, საწინააღმდეგო') მოვლენა და მისი წარმოდგენა პოლისემიის ერთ-ერთი ვარიანტის სახით თანამედროვე ფრანგულ ენაში. კვლევის მასალაა - თანამედროვე ფრანგული მეტყველება.

თანამედროვე ფრანგულში მნიშვნელოვანი რაოდენობითაა წარმოდგენილი ენანტიო-სემიის მაგალითები, რომლებიც ახასიათებს არა მხოლოდ არსებით სახელებს, არამედ ზმნებსაც, ზედსართავ სახელებსაც, ზმნიზედებსაც და ა. შ.: affection — 1). სიყვარული, სინაზე, სათუთობა, ერთგულება, 2). ავადმყოფობა, სნეულება; hôte — 1). მასპინძელი, 2). სტუმარი; départ — 1). გამგზავრება, 2). სტარტი, 3). ცუდი, უხეირო დასაწყისი; consigne — 1). ინსტრუქცია, 2). აკრძალვა; profane — 1). მაღალი წრისა, დარბაისელი, 2). უმეცარი, უვიცი, უბირი; proscrit — 1). გაუქმებული, 2). აკრძალული; blaguer — 1). ხუმრობა, 2). დაცინვა; saluer — 1). მისალმება, 2). დამშვიდობება და ა. შ. ასევე, ეს მოვლენა ეხება არა მარტო ნორმატიულ ნეიტრალურ ლექსიკას, არამედ არგოსაც: être foutu de — 1). ზნედაცემული, გარყვნილი, 2). ნიჭიერი, უნარიანი, შანსის მქონე: «Comme je le connais, il est foutu d'arriver le premier»; მოტომარულის მოყვარულთა არგოში: c'est l'enfer — 1). ეს საშინელებაა, შემზარავია, შემადრწუნებელია, 2). ეს გენიალურია.

ენანტიოსემიის არსებობა ყველაზე მეტად მჟღავნდება სასაუბრო ენაში: Bath! — 1). ლამაზი, ბრწყინვალე, ჩინებული, 2). საშინელი, საზარელი, შემადრწუნებელი; Vachement! — 1). უხეშად, უკმეხად, 2). კარგად, მოხდენილად, კობტად.

შეინიშნება, რომ მრავალი ფრანგული ზედსართავი და ზმნიზედა, ისეთები, როგორებიცაა bon, mauvais, beau, jolie, terrible, méchant, კონტექსტის მიხედვით, იღებენ ურთიერთსაწინააღმდეგო მნიშვნელობებს: Une belle affaire! Un joli coup! Bon vent! ენანტიოსემია ხშირად ეყრდნობა ხატებას, გამოსახულებას: une mémoire d'éléphant — 1). კარგი, არაჩვეულებრივი, ფენომენალური მეხსიერება, 2). გულდრძობა, გულღვარძლიანობა; chien → un temps de chien (= «un mauvais temps»), avoir du chien pour (= «avoir du charme»), etc.

ამგვარად, ფრანგული ენა ამჟღავნებს ლექსიკურ საშუალებათა დიდ ეკონომიას, რადგან ამის საშუალებას აძლევს პოლისემია. აღსანიშნავია, რომ ეს ფენომენი ფრანგულმა ენამ მეძვიდრეობით მიიღო ლათინურიდან, რომელშიც საკმაოდ უზვად იყო პოლისემიური სიტყვები, მაგალითად: ლათინური სიტყვა *fortuna* -ს მნიშვნელობებია “ბედი, ბედნიერება, წარმატება” და ასევე „უბედურება, უსიამოვნება”, ზედსართავი სახელი *altus* აღნიშნავს “მაღალსაც” და “დაბალსაც”, მოლაპარაკის თვალსაზრისის მიხედვით.

ენანტიოსემიური ფენომენის სრულყოფილი კლასიფიკაცია ჯერ-ჯერობით არ მომხდარა, დამუშავებულია მხოლოდ ძირითადი სახესხვაობები, რაც დამახასიათებელია ფრანგული ენანტიოსემიისათვის; ესენია: 1. ენობრივი ოპოზიცია - სამეტყველო ენანტიოსემია, რომელიც ხშირად წარმოადგენს ენანტიოსემიის სხვა სახეობათა საფუძველს; 2. სტრუქტურისა და გამოვლენის ხარისხის მიხედვით, შეიძლება გამოიყოს სრული ენანტიოსემია, რომელიც გულისხმობს სიტყვის ერთი მნიშვნელობის მეორესთან აბსოლუტურ სტრუქტურულ შესაბამისობას (*hôte, louer*) და არასრული ენანტიოსემია, რომლის დროსაც საპირისპირო მნიშვნელობათაგან ერთ-ერთი მოდიფიცირდება ანალიტიკური ხერხით, ანუ სიტყვის მნიშვნელობის სინტაქსური განპირობებულობით: *obliger qn* (“ვინმესთვის სამსახურის გაწევა”) *obliger qn à faire qch* (“აიძულო ვინმე რაიმეს გასაკეთებლად”); 3. კონტექსტის შენარჩუნების აუცილებლობის მიხედვით, შეიძლება გამოიყოს აბსოლუტური ენანტიოსემია (*pitoyable, sacré*) და რელატიური (მიმართებითი) ენანტიოსემია, რომელშიც მნიშვნელობა განისაზღვრება ენანტიოსემიის გარემოცვით, მისი დისტრიბუციით: *recevoir la sanction* (“მოწონების მიღება”), *sanction pénale* (“სისხლის სამართლის სასჯელი”), *prendre des sanctions* (“საჩივრების, ზომების მიღება”); 4. ფუნქციის მიხედვით, მიზანშეწონილია გამოვყოთ ლოგიკური (ანუ ნომინატიური) ენანტიოსემია, რომელიც ეხება ნომინატიურ, სტილისტიკურად არამარკირებულ მნიშვნელობას (*profondeur* -ის ტიპისა) და აფექტურს (ემოციურ-შემფასებლურს), რომლის დროსაც აქტუალურდება მნიშვნელობის ემოციური კომპონენტი: *perle* (“ნიმუში, იდეალი”), *les perles des étudiants* (სტუდენტების “უხეში შეცდომები”) და, შესაბამისად, საქმე ეხება შეზღუდვას დენოტატიური/კონოტატიური და ენანტიოსემიას; 5. გრამატიკული კრიტერიუმების გათვალისწინებით, შეიძლება ვილაპარაკოთ სუბსტანტიურ ენანტიოსემიაზე, რომლებიც წარმოადგენილია არსებითი სახელებით (*handicap*), ადიექტიურებით, რაც რეალიზდება ზედსართავი სახელებით (*terrible*), ზმნებით (*apprendre*), ზმნიზედებით (*certainement*), ნაცვალსახელებით (*personne, rien*), შორისდებულებით (*ah!, oh!*); 6. ფრანგული ენის

ხატოვანი ხასიათის გათვალისწინებით, მისთვის დამახასიათებელია ოპოზიცია ლექსიკური (ანუ ლექსემური) / ფრაზეოლოგიური ენანტიოსემია prendre en grippe); 7. კერძოდ, სამეტყველო ენანტიოსემია შეიძლება გამოვლინდეს არა მარტო ლექსიკურ-სემანტიკურ დონეზე, არამედ სინტაქსურზეც (მაგალითად, faire le tour) და ასევე დისკურსიულზეც: «bonjour, les vacances!" შეიძლება აღნიშნავდეს «j'ai perdu mon billet» -ს; 8. სუფიქს -on -ს შეიძლება ჰქონდეს როგორც დიმინუტიური მნიშვნელობა (ourson, aiglon), ასევე ოგმანტატიური (caisson, ballon) და შესაბამისად, საქმე ეხება გამიჯნვას - ლექსიკურ/ გრამატიკულ ენანტიოსემიას; 9. უდავოა, რომ შეიძლება ვილაპარაკოთ სტილისტურ ენანტიოსემიაზეც, რადგან ის დამახასიათებელია როგორც სტანდარტული ფრანგულისათვის (français standard), ასევე სასაუბრო ენისათვისაც, ფრანგული არგოსათვისაც; 10. შესაძლებელია გამოიყოს სინქრონიული და დიაქრონიული ენანტიოსემია.

ლიტერატურა:

Ullmann S., (1965) Précis de sémantique française. Berne.

Lehmann A., (2002) Introduction à la lexicologie. Sémantique et morphologie. Paris.

Tsiuri Akhvlediani

Iv.Javakhishvili Tbilisi State University

The main problems of Enantiosemy in modern French

Abstract

The problems of semantics, as well as the semantic structure of a word and polysemy, have always been the subject of attention of scholars since ancient times.

In the present article we discuss the problems of enantiosemy in modern French and try to convey the vivid picture of their classification. We pay special attention to the different approaches of the analysis of this linguistic phenomenon and their interpretations. A complete classification of the enantiosemic phenomenon has not yet carried out, only the basic varieties peculiar for the French enantiosemy have been worked out, these are: 1. Linguistic opposition - **speech enantiosemy**, that is often the basis of other types of enantiosemy; 2. **complete enantiosemy** and **incomplete enantiosemy**; 3. **Absolute enantiosemy**; 4. **Logical** (or nominative) **enantiosemy**, which refers to the nominative, stylistically unmarked meaning; 5. **Lexical** (or lexemic) / **phraseological enantiosemy**; 7. **Syntactic enantiosemy** at the syntactic level; 8. **Lexico-grammatical enantiosemy**; 9. **Stylistic enantiosemy**; 10. **synchronic** and **diachronic enantiosemy**.

In conclusion, it should note that both French convey a great deal of economy in terms of lexical means which polysemy allows in the languages under analysis. It is also noteworthy that this phenomenon (polysemy) was inherited by both languages from Latin, where the number of polysemic words have been quite abundant.

Key words: enantiosemy, polysemy, antonymy, speech semantics.

რეცენზენტი: პროფესორი ლ. ბრანიშვილი